

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

mantelzorg

kwetsbare groepen

vrijwillige inzet

huiselijk en seksueel geweld

leefbaarheid

Factsheet

Eergerelateerd geweld

Augustus 2011.

Hilde Bakker, m.m.v. Hanneke Felten.

Dit factsheet bevat een actueel overzicht van de feitelijke gegevens over eergerelateerd geweld. De gegevens zijn – voor zover mogelijk – afkomstig uit onderzoeken en officiële registraties.

1. Wat is eergerelateerd geweld?
2. Slachtoffers
3. Plegers
4. Cijfers
5. Literatuur en bronnen

1. Wat is eergerelateerd geweld?

'Eergerelateerd geweld omvat elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld, gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of een vrouw en daarmee van zijn of haar familie, waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken' (Werkdefinitie ministerie van Justitie, Beke 2005).

Het begrip **eergerelateerd geweld** is de overkoepelende term voor alle vormen van dwang en psychisch en fysiek geweld om te voorkomen dat een lid van de familie een 'misstap' zet die de familie-eer in de gemeenschap kan schaden, en alle geweld tegen de (vermeende) 'eerschender' om de geschonden eer te herstellen. Het belang van familie-eer telt nog in veel bevolkingsgroepen met een groepscultuur. Het zijn vooral culturen rond de Middellandse Zee, het Midden-Oosten, Zuid- en Centraal-Azië. Ook onder Roma, Hindoestaanse en orthodox-christelijke gemeenschappen in Nederland komt eergeweld voor.

Eergerelateerd geweld valt onder de noemer 'schadelijke traditionele praktijken', net als bijvoorbeeld huwelijksdwang en vrouwelijke genitale verminking. Aan de oorsprong liggen patriarchale, orthodoxe opvattingen over de rol van vrouwen en mannen, en over de seksualiteit en reproductieve rechten van vrouwen. De eer van de vrouw is gekoppeld aan haar seksualiteit. En de seksuele eer van de vrouw is gekoppeld aan de familie-eer.

Slachtoffers zijn vaak meisjes en vrouwen, maar het geweld treft ook jongens en mannen. Voorheen werd dit vaak opgevat als 'huiselijk geweld'. Door een verbeterde aanpak en speciale programma's herkennen politie en hulpverleners het vaker en in een vroeger stadium dan een paar jaar geleden. Ook (potentiële) slachtoffers melden zich vaker en eerder. De omvang van het geweld dat vanwege eer wordt gepleegd is nog niet goed in kaart gebracht.

Het begrip 'eer'

Of iemand eer heeft wordt grotendeels bepaald door hoe de eigen gemeenschap het gedrag van het individu en zijn/haar familie beoordeelt. In groeps culturen ontleen je eer door je te houden aan de basisvoorwaarden om bij de sociale groep te horen. Deze beoordeling vindt voortdurend plaats, bijvoorbeeld over hoe een man en hoe een vrouw zich dienen te gedragen. Zo'n code is bijvoorbeeld: de man verdient het geld en is veel buitenshuis, de vrouw verzorgt het huishouden en de kinderen. Dit geeft *persoonlijke eer*. Dit in tegenstelling tot de meer westerse individualistische culturen, waar je eer verwerft door persoonlijke daden en successen.

In een groeps cultuur betekent *maatschappelijke eer* dat men gelijkwaardig is binnen de gemeenschap en dat men elkaar kan vertrouwen. Zo verkrijg je respect van de anderen, maar ook steun en bescherming. De maatschappelijke eer is in eerste instantie collectief bezit van de familie, waarvoor je niets bijzonders hoeft te doen, behalve de 'normaal' geldende omgangsvormen rond integriteit en gastvrijheid. Je hoort elkaar bijvoorbeeld niet op te lichten of de deur te weigeren. Deze regels gelden voor zowel mannen als vrouwen. Het bezitten van eer is van het grootste belang voor het sluiten van een goed huwelijk. Een kandidaat met geld, aanzien en een goede familie is voor de toekomst van een dochter een goede verzekering. En dat is waar ouders naar streven. In traditionele families in groeps culturen is er een strikte rolverdeling tussen vrouwen en mannen. Mannelijkheid en vrouwelijkheid zijn duidelijk gedefinieerd, - al staat dit nergens zwart op wit. Een kind moet al opgroeiend ontdekken wat wel en niet kan. Als één familielid de eer verliest, dan is de hele familie eerloos: alle leden verliezen dan het respect en de steun van de gemeenschap. Daarbij komt eer niet in gradaties: je hebt eer, of je hebt geen eer. Je kunt niet 'een beetje eer' hebben.

Seksuele familie-*eer*

Het seksuele gedrag van vrouwen is een belangrijke graadmeter waarmee de omgeving bepaalt of een familie eer heeft. Om de *seksuele familie-*eer** in stand te houden, hebben mannen en vrouwen verschillende, seksespecifieke taken. Meisjes en vrouwen zijn de draagsters en beschermsters van de seksuele familie-*eer*. Zij moeten fysiek 'onbevlekt' zijn, dat betekent geen seksuele contacten buiten het huwelijk - dus als maagd het huwelijk in - en daarna niet vreemdgaan. Vrouwen en meisjes dienen zich aan allerlei regels en voorschriften te houden als zij zich in het openbaar begeven. Dit zijn voorschriften voor kleding, gedrag, contacten met mannen, etc.. Alle regels zijn gericht op het voorkomen van roddel. Niet zelden worden vrouwen thuis gehouden of zelfs opgesloten. Zo zullen ouders van leerplichtige meisjes het lesrooster van hun dochters goed in de gaten houden en eisen dat ze direct

na de lessen naar huis komen. Mannen worden gezien als de hoeders van de seksuele eer van hun vrouwelijke familieleden, en worden geacht die eer indien nodig te herstellen. Voor een man is de familie-eer minder gekoppeld aan seksuele eer, al moet hij zorgen dat hij niet anaal gepenetreerd wordt: dan is hij 'geen man.'

Verskillende opvattingen over 'eer'

Per gemeenschap kan verschillen wat men als 'wangedrag' omschrijft. In de ene groep mag een meisje niet alleen over straat, in de andere mag zij naar de disco met haar vriendinnen. Sommige vrouwen moeten alles bedekkende kleding dragen, andere mogen in een korte rok over straat. Per familie of culturele gemeenschap kunnen de opvattingen over eer, eerloosheid en (on)kuis gedrag dus verschillen. Factoren die hier een rol bij kunnen spelen zijn regionale afkomst, platteland of stad en de mate van verbondenheid met het thuisland, de familie of de culturele gemeenschap hier. Is men eerste, tweede of derde generatie migrant? Wat is de maatschappelijke en sociaaleconomische positie van de familie? Ook de mate van integratie in de Nederlandse samenleving kan meespelen: heb je bijvoorbeeld netwerken buiten de eigen kring en voel je je hier veilig en/of thuis. Bij vluchtelingenfamilies speelt de verbondenheid met de culturele gemeenschap in Nederland soms een kleinere rol. Door de vlucht leven mensen niet meer in hun eigen stam of gemeenschap. Contact met het moederland is niet altijd mogelijk. Toch kan een vader zich gedwongen voelen zijn zwangere ongehuwde dochter te vermoorden, omdat hij dit als een schande voor de familie beschouwt, ook als de gemeenschap niet op de hoogte is.

Ook de mate waarin eer belangrijk gevonden wordt kan verschillen. Zo speelt eer onder Turken en Koerden vaak een belangrijker rol dan bijvoorbeeld onder Marokkanen en Hindoestanen. Voor de laatsten is het echter wel van belang om geen gezichtsverlies te lijden.

In sommige gemeenschappen is een misstap pas echt een probleem als deze bekend wordt of als erover gepraat of geroddeld wordt. Het maakt daarbij niet uit of het gaat om feiten, vermoedens of leugens. Een familie zal alles in het werk stellen om geen aanleiding te zijn voor roddels.

Voorbeelden van breed gedeelde opvattingen over eerbehoud:

- Een 'goed meisje' blijft maagd tot haar huwelijk.
- Een 'goede vrouw' is seksueel dienstbaar aan haar echtgenoot en gaat niet om met andere mannen buiten haar familie.
- Een 'goede man' bewaakt de kuisheid van de vrouwen uit zijn familie.
- Van jongens en mannen wordt (hetero)seksueel gedrag buiten het huwelijk vaak wel geaccepteerd, oogluikend of expliciet. Het hebben van vriendinnetjes zorgt bij jongens meestal niet voor problemen, terwijl een meisje met een vriendje zichzelf en haar familie te schande maakt. Jongens moeten wel oppassen voor de broers van het meisje als hun vriendinnetje ook uit een eercultuur komt.

- Een man dient zich als 'echte man' te gedragen, dat houdt ook in dat hij moet reageren op een belediging. Zo voelde de voetballer Zidane zich verplicht een kopstoot uit te delen toen een tegenspeler een beledigende opmerking maakte over zijn zus.
- Van zowel mannen als vrouwen wordt verwacht dat zij een heteroseksueel huwelijk aangaan en kinderen krijgen. Openlijke homoseksualiteit is taboe, vooral voor jongens en mannen, maar ook voor meisjes en vrouwen. Een meisje dat te vaak in jongensachtige kleding verschijnt of een jongen die heupwiegend loopt, wordt niet geaccepteerd. Transgenders en transseksuelen hebben een heel lastige positie: zij worden door hun verschijning meestal gezien als schenders van de eer.

Aantasting familie-eer

Men spreekt van *eerverlies* als (met name) een vrouw of meisje in haar houding en/of gedrag de grenzen van het 'zedelijk fatsoen' overtreedt en de gemeenschap hierover roddelt. De *familie-eer is verloren* als de gemeenschap denkt, vermoedt of weet dat het meisje een buitenechtelijk seksueel contact heeft gehad. Hierbij kan het voldoende zijn als zij zich in de ogen van de omgeving te uitdagend kleedt, te vrijelijk omgaat met jongens, veel uitgaat of contacten heeft met onbekende mannen via MSN, hyves of facebook. Let wel: alleen de roddel kan al voldoende zijn voor eerverlies, al heeft er feitelijk geen gedrag plaatsgevonden dat hier aanleiding toe geeft. Ook een gehuwde vrouw moet zich er voortdurend van bewust zijn dat er over haar geroddeld kan worden. Ook voor haar geldt dat aanstootgevend gedrag of uitdagende kleding taboe is in het bijzijn van andere mannen. Vreemdgaan is een doodzonde.

- Als de eer in gevaar is, bijvoorbeeld doordat een meisje zich te uitdagend kleedt en weigert naar haar broers te luisteren, dan moet de familie maatregelen nemen. Dit kan door haar vrijheid te beperken, maar het kan ook door mishandeling of door haar terug te sturen naar (of achter te laten in) het land van herkomst voor een 'heropvoeding'.
- Als de gemeenschap voortdurend roddelt over het gedrag van een meisje, of als men (terecht of niet) zegt dat ze haar maagdelijkheid heeft verloren, dan kan de familie besluiten om haar uit te huwelijken. Na haar huwelijk valt haar zedelijke eer niet langer onder de verantwoordelijkheid van haar familie, maar onder die van de echtgenoot en zijn familie.
- Is een meisje geen maagd meer, zwanger geraakt, dan zal de familie in eerste instantie proberen deze 'misstap' voor de gemeenschap te verbergen. Bijvoorbeeld door een 'maagdenvlieshersteloperatie' of - bij een zwangerschap - door een gedwongen abortus. Ook lopen deze meisjes risico op een gedwongen huwelijk.

Wanneer de familie-eer is geschonden dan verklaart de gemeenschap de familie 'sociaal dood'. Niemand doet meer boodschappen bij hen in de winkel, men negeert hen in het koffiehuis, en voor de dochters is geen goede huwelijkskandidaat meer te vinden. Deze situatie duurt voort tot de familie maatregelen heeft genomen om de eer te herstellen.

De eer herstellen

Is de gemeenschap op de hoogte van een 'misstap' van een vrouw of meisje (vooral seks buiten het huwelijk) dan staat de familie onder druk om maatregelen te nemen voor eerherstel. Zo toont de familie aan wel degelijk eer te bezitten en kan deze weer geaccepteerd worden in de gemeenschap. De familie kan dit doen door een aantal maatregelen te treffen, die passend moeten zijn bij de ernst van het voorval en die binnen de sociale groep geaccepteerd zijn. De familie overlegt onderling, ook met opa en ooms in het herkomstland, wat tegenwoordig makkelijk is met de moderne communicatiemiddelen als Skype en MSN.

Om de bedreigde eer te beschermen of om de geschonden familie-eer te herstellen, te 'zuiveren', gebruiken families verschillende manieren. Dat hoeft helemaal niet gepaard te gaan met geweld of dwang. Vreedzame alternatieven voor eergeweld zijn bijvoorbeeld negatie: doen alsof er niets aan de hand is. Dit is een optie als de misstap louter in (zeer) kleine kring bekend is. Andere alternatieven: een financiële vergoeding, of de verhuizing van de eerschender naar een andere regio (soms met familie), of het treffen van minimale symbolische maatregelen, zoals een flinke scène schoppen. Ook kan de familie een rechtszaak aanspannen.

Lukt dit niet, dan zal de familie wegen zoeken waarbij dwang, bedreiging of geweld aan de orde kunnen zijn. Dit is eerder het geval in families waar geweldgebruik vrij gewoon is. Dit geweld beschouwen we als eengerelateerd geweld. Een deel daarvan is strafbaar – net als bij huiselijk geweld en kindermishandeling.

Voorbeelden van gewelddadige maatregelen om het eerverlies te herstellen:

- Gedwongen huwelijk: met de vermeende geliefde of een minder goede kandidaat (oud, met een beperking, arm).
- Gedwongen (geheime) abortus.
- Echtscheiding van de (vermeende) echtbreekster of als de vrouw zich 'ongepast' gedraagt.
- Verstoting: haar 'sociaal dood' verklaren, en levenslang uit de familie verbannen.
- Gedwongen zelfmoord.
- Eermoord: moord op het meisje, en soms ook op haar geliefde.
- Als het meisje verkracht is kan de dader, maar ook het slachtoffer worden vermoord. Soms vindt een 'terugbevelekking' plaats: een vrouwelijk familielid wordt dan verkracht door een mannelijk familielid van het slachtoffer (het komt voor dat vrouwen een verkrachting verzwijgen om dergelijke situaties te voorkomen).

Eergerelateerd geweld

Eergerelateerd geweld is de overkoepelende term voor alle vormen van dwang, psychisch en fysiek geweld ter bescherming en herstel van de familie-er tegen de 'eerschender'.

We belichten hier een paar vormen die in Nederland regelmatig voorkomen.

- ***Mishandeling, geestelijke druk en controle***

Om de familie-er te beschermen kunnen mishandeling, geestelijke druk en controle worden ingezet. Hier zijn huiselijk geweld en eergerelateerd geweld vaak moeilijk van elkaar te onderscheiden. Meisjes krijgen vaak van jongs af aan waarschuwingen dat zij zich netjes moeten gedragen, en jongens wordt verteld dat zij op hun zusje(s) moeten letten. Hier kan geweld bij komen kijken: slaan, schoppen, bangmakerij, bedreigingen of strenge controle. Wanneer er roddels ontstaan dat een meisje zich te 'vrij' gedraagt ten opzichte van jongens, of zich te sexy kleedt, of wanneer een jongen zich niet 'mannelijk' genoeg gedraagt, kunnen de inperkende maatregelen ernstiger worden. De ouders sluiten hem of haar bijvoorbeeld op in huis of houden hem of haar thuis van school. Ook getrouwde vrouwen kunnen, zeker zolang ze in hun vruchtbare periode zijn, vergelijkbare controle en geweld vanwege de bescherming van de eer ervaren.¹

- ***Huwelijksdwang***

Een gedwongen huwelijk is een religieus of wettelijk huwelijk waarbij de (voorbereidende) huwelijkshandelingen tegen de vrije wil van minstens één van de huwelijkskandidaten plaatsvinden en waar na een bepaalde vorm van dwang mee is ingestemd.

Een gedwongen huwelijk kan een vorm zijn van eergerelateerd geweld wanneer het huwelijk wordt gesloten om daarmee een eerschending te voorkomen (een meisje gedraagt zich bijvoorbeeld heel vrij, haar ouders zijn bang voor een 'misstap'). Of wanneer het huwelijk wordt gesloten om de seksuele familie-er te herstellen na een zogenaamde 'fysieke bevlekking' (ontmaagding, verkrachting, seksuele relatie, buitenechtelijke zwangerschap, incest). Als niet getrouwd kan worden met de vermeende geliefde dan wordt vaak op een minder goede huwelijkskandidaat teruggevallen (bijvoorbeeld ouder, een weduwnaar of iemand met een beperking).

Niet zelden dwingen ouders een dochter of zoon met homoseksuele gevoelens tot een heteroseksueel huwelijk.²

- ***Verstoting***

Verstoting is het 'sociaal dood' verklaren van een familielid: dit gebeurt openlijk en wordt echt ook zo uitgesproken. De verstotene moet ver van de familie gaan wonen, absoluut geen contact en steun meer zoeken, dan laat de familie deze persoon met rust.

Verstoting is soms de uitkomst van een bemiddeling, als men geen andere oplossing voor een eerconflict vindt en men ook geen fysiek geweld wenst te gebruiken. Soms wil een slachtoffer zelf als uitkomst van een bemiddeling verstoten worden om dan een nieuw leven te beginnen (bijvoorbeeld met een geliefde). De familie moet hier dus wel mee instemmen en dit als zodanig benoemen: je bent mijn dochter niet meer.

- *Achterlating*

Als de eer is aangetast of dreigt te worden aangetast, kan een familie de 'eerschender' achterlaten of terugsturen naar het land van herkomst. Dit gebeurt vanuit de verwachting dat zij daar, onder de hoede van grootouders of een oom en tante, beter beschermd is tegen eerverlies. Het kan gaan om verschillende situaties. Bijvoorbeeld:

- Een meisje gedraagt zich in de ogen van de gemeenschap te losbandig. Zij wordt naar het land van herkomst gestuurd om te voorkomen dat zij de eer van de familie schendt. Zij wordt daar 'heropgevoed' tot een 'eervol' meisje.
- Een meisje heeft de eer van de familie aangetast omdat zij geen maagd meer is. Om te voorkomen dat dit bekend wordt stuurt de familie haar terug naar het land van herkomst, eventueel om haar daar uit te huwelijken. Dit zelfde kan gebeuren met een jongen waarvan de familie vermoedt dat hij homo is.
- Een getrouwde vrouw schendt de eer van de familie, de gemeenschap roddelt over haar in hun ogen losbandige gedrag (ze flirt bijvoorbeeld met andere mannen, zou vreemdgaan of lesbisch zijn of heeft op MSN of facebook contacten met andere mannen). Haar echtgenoot en / of schoonfamilie laat haar achter in het land van herkomst, waarmee zij hopen een einde te maken aan de roddels.
- Een vrouw kan ook door haar echtgenoot worden achtergelaten in het land van herkomst omdat hij haar te 'westers' vindt, of de voorkeur geeft aan een andere vrouw. De achterlating is dan een vorm van partnergeweld.³

- *Eermoord*

Moord uit naam van de familie-eer noemt men 'eermoord' of 'eerwraak'. Degene die in de ogen van de familie en de gemeenschap de eer schendt, wordt vermoord. Dat kan zowel het meisje zijn dat (wellicht) geen maagd meer is, en/of de man of jongen die haar ontmaagd heeft. Een getrouwde vrouw die is vreemdgegaan, of daarvan wordt verdacht, kan gevaar lopen, maar ook haar minnaar. Als een stel op heterdaad wordt betrapt is de echtgenoot volgens de traditie gemachtigd ter plekke de 'eer te herstellen'. Familieberaad is dan niet nodig. Dat ook de minnaar gevaar loopt geldt bijvoorbeeld in Turkse en Koerdische gemeenschappen. In Arabische culturen loopt vooral de vrouw, het meisje, gevaar. Moord is het uiterste middel. De meeste families gaan hier pas toe over wanneer ze geen andere uitweg meer zien.⁴

- *Trotsmoord*

Soms is niet de seksuele eer van de vrouw, maar de mannelijke trots in het geding. In traditionele families hoort de vrouw haar man te gehoorzamen, zij is zijn bezit. Zijn mannelijke eer wordt aangetast als zijn vrouw zijn gezag ondermijnt, bijvoorbeeld doordat zij wegloopt nadat ze herhaaldelijk is mishandeld of om haar kinderen te beschermen. Een manier om zijn eer te redden is door haar te doden. Eerwraakdeskundige Clementine van Eck noemt dit 'trotsmoord' – het vermoorden van diegene die de mannelijke eer schond -. Maar het kan ook leiden tot mishandeling, bedreiging en het eisen van een financiële vergoeding. (Bron: NRC; 21 dec. 2004).

- *(Gedwongen) zelfmoord*

Het komt voor dat meisjes en vrouwen zelfmoord plegen om de eer te zuiveren, al dan niet daartoe aangezet door familie. Soms zien zij zelf geen andere uitweg dan de dood om onder de strenge leefregels van hun familie uit te komen. Ook kan het zijn dat de familie het meisje aanspoort tot zelfmoord om zelf gevangenisstraf te ontlopen.

Uit onderzoek blijkt dat het aantal zelfmoordpogingen (parasuïcides) onder meisjes uit Hindoestaanse en Turkse kringen veel hoger is dan onder autochtone leeftijdgenoten. In Rotterdam gaf 14.6 procent van de Turkse meisjes, en 19.2 procent van de Hindoestaanse meisjes aan een suïcidepoging te hebben ondernomen, tegenover 8.8 procent van de Nederlandse meisjes. Uit onderzoek in Den Haag bleek dat tussen 2002 en 2004 meisjes en jonge vrouwen van Turkse origine ruim twee keer zo vaak een zelfmoordpoging deden dan autochtone leeftijdgenoten, en van Surinaams-Hindoestaanse afkomst bijna twee keer zo vaak. In beide groepen ging het om 50 meisjes. Bij de Turkse groep was sprake van een duidelijke toename ten opzichte van de cijfers uit 1987 tot 1993. Zowel individuele als sociaal-culturele factoren spelen hierin een rol. Het gaat onder andere om een gebrek aan zeggenschap over *strategische levenskeuzen*: het niet zelf mogen beslissen over huwelijk, relatievorming, echtscheiding, seksualiteit, gezinsvorming, school, werk en bewegingsvrijheid. Deze inperkingen worden mede gerechtvaardigd door de aanwezigheid van culturele beelden van vrouwen. Zij zouden zich moeten schikken en opofferen naar gelang de eisen en belangen van hun familie en echtgenoot, opdat de familie-eer in stand blijft.⁵

- *Meisjesbesnijdenis*

Meisjesbesnijdenis (ook wel: genitale verminking) is een ingreep aan de uitwendige geslachtsorganen waar geen medische noodzaak voor is. Het komt voor in met name Egypte, Somalië en delen van Afrika. De vormen variëren van het weghalen van de clitoris, soms ook van de kleine schaamlippen, tot en met het dichtnaaien van de grote schaamlippen. Vaak gebeurt dit al op zeer jonge leeftijd. Er zijn verschillende redenen waarom ouders besluiten een meisje te laten besnijden. Een daarvan is dat het de maagdelijkheid van een meisje zou beschermen, omdat zij geen seksuele gevoelens zou krijgen. Een besneden meisje heeft in een aantal gemeenschappen betere huwelijkskansen en het verhoogt haar status in de gemeenschap. In die zin zou het een preventieve vorm van eengerelateerd geweld kunnen zijn. Meisjes en vrouwen die niet besneden zijn worden beschouwd als onkuis en schaden daarmee de eer van de familie.

Genitale verminking is een specifieke problematiek die vraagt om een gerichte aanpak. In Nederland wordt deze aanpak gecoördineerd door Pharos (www.pharos.nl of www.meisjesbesnijdenis.nl).

• *Genezingsrituelen en bezweringen*

Vrouwen en mannen met homoseksuele, lesbische, biseksuele of transgender gevoelens staan vaak onder grote druk van de familie om niet voor deze gevoelens uit te komen. In een groeps cultuur waarin de familie-eer erg belangrijk is, voldoen zij niet aan de codes voor mannelijkheid en vrouwelijkheid. Het openlijk uitkomen voor gevoelens of het aangaan van een relatie met iemand van dezelfde sekse wordt gezien als 'eerloos'. Om de familie-eer te beschermen moet diegene onder dwang soms een 'genezingsritueel' of bezwering ondergaan. De familie wil zo hun familielid 'hetero' maken, tot een 'echte' vrouw of man. Deze rituelen gaan vaak met geweld en grote geestelijke druk gepaard.⁶ Zie ook het Factsheet Eergerelateerd geweld en seksuele diversiteit van MOVISIE (2011).

Risicofactoren

Er zijn diverse risicofactoren aan te wijzen bij het ontstaan van eergerelateerd geweld. Deze kunnen zowel liggen in de actuele situatie als in de achtergrond van het potentiële slachtoffer of de pleger.⁷

Risicofactoren in de actuele situatie

De eer van een vrouw of meisje is in gevaar of al geschonden, als:

- ze voor of buiten haar huwelijk seks heeft gehad
- ze ongehuwd zwanger is
- ze een gearrangeerd huwelijk weigert
- ze een lesbische relatie en/of identiteit heeft

Deze feiten vormen een nog hoger risico als de 'misstap' bekend is in de gemeenschap en er over haar geroddeld wordt.

Enkele andere risicofactoren:

- Ze heeft met een hulpverlener of met de politie over de problemen gesproken.
- Ze is van huis weggevlucht.

Indicatoren die op extra risico kunnen wijzen:

- Er vond eerder huiselijk geweld plaats in de familie.
- Vader of partner zijn getraumatiseerd vanwege geweldservaringen in het land van herkomst, bijvoorbeeld door oorlog, martelingen, vermoorde familieleden en vrienden.
- In de familie vond eerder eergeweld plaats, of een vrouw is plots 'verdwenen'.
- De vader/man in Nederland heeft een lagere status dan in het thuisland na de emigratie of vlucht, hij is werkloos of heeft een functie met lage status.
- Er zijn wapens in de familie.

Risicofactoren vanuit de achtergrond van het potentiële slachtoffer of de pleger

Eercultuur:

- De ouders (of een van de ouders) zijn afkomstig uit een land/regio met een cultuur waarin familie-eer van groot belang is.
- Het individu is ondergeschikt aan de familie en de gemeenschap.
- Grote onderlinge afhankelijkheid in sociaal en financieel opzicht in de familie en gemeenschap: men behoort elkaar te helpen.
- De omgangsvormen zijn gebaseerd op onderling respect en eer.
- De gemeenschap heeft strenge ongeschreven regels over hoe mannen en vrouwen met elkaar dienen om te gaan. Er is veel sociale controle en roddel.

Genderaspect:

- De vrouw heeft een ondergeschikte positie ten opzichte van de man. Mannen hebben meer macht dan vrouwen in de gemeenschap, maar in de familie spelen vrouwen een belangrijke rol.
- Vrouwen en meisjes moeten zich aan sterkere gedragsregels houden dan jongens en mannen waar het gaat om kuisheid en seksuele eer.
- Er is sprake van een gearrangeerd, wellicht gedwongen huwelijk.

De integratie in de Nederlandse samenleving is beperkt:

- De familie/ het gezin leeft geïsoleerd van de Nederlandse samenleving, is niet goed geïntegreerd via werk en/of opleiding.
- Mannen hebben vaak geen of laaggeschoold werk.
- Mensen uit dezelfde landstreek in het thuisland leven dicht bij elkaar in een hechte gemeenschap. De onderlinge sociale en economische saamhorigheid en afhankelijkheid is groot.
- Er is sprake van een gearrangeerd huwelijk vanwege familiebezit, geld of een verblijfsvergunning, met een partner uit het herkomstland.
- Het meisje of de vrouw emancipeert en ontwikkelt zich; de mannen van de familie kunnen niet mee in haar tempo en beschouwen dit als een bedreiging van de familie-eer.

Onderscheid met huiselijk geweld

Eergerelateerd geweld lijkt in zijn uitingsvormen vaak op andere vormen van 'geweld in afhankelijkheidsrelaties', zoals huiselijk geweld en kindermishandeling. Er is echter een aantal verschillen:

Motieven:

- Bij eergerelateerd geweld ligt het motief in het beschermen of in het herstellen van de familie-eer.
- In eerculturen is schaamte vanwege gezichts- of eerverlies een geoorloofd motief voor geweld. De (schoon-)familie van het slachtoffer stemt veelal in met gewelddadige maatregelen of werkt er actief aan mee. (Extreem) huiselijk geweld daarentegen keurt men vaak af.

Oorzaken:

- De oorzaken van geweld liggen niet zozeer in de persoonlijke geschiedenis of het karakter van de pleger. De strenge groepsnormen over wat geoorloofd seksueel gedrag is, voor met name vrouwen en meisjes, liggen hieraan ten grondslag.

Verschijningsvorm:

- Fysiek eergeweld gebeurt meestal weloverwogen en gepland, vaak na overleg in de familie. Bij huiselijk geweld is er vaak een spanningsopbouw tussen slachtoffer en pleger, waarbij emoties hoog oplaaien en er (deels uit onmacht) wordt geslagen.
- Er is bij eergeweld als zodanig geen sprake van een 'spiraal van geweld', het kan een eenmalige geweldsexplosie zijn. Een vrouw kan ineens worden vermoord, terwijl zij daarvoor niet werd mishandeld.
- Het herstel van de eer moet in de gemeenschap bekend worden. Vaak vindt een eermoord juist in het openbaar plaats. Huiselijk geweld speelt zich af in het verborgene, achter de voordeur.

Plegers/daders:

- Het gaat om de eer van een hele familie, niet om de persoonlijke trots van één man, zoals vaak bij partnergeweld. De plegers van fysiek eergeweld/moord zijn vrijwel altijd mannen.
- Een pleger van eermoord wordt vaak aangewezen door de familie. Dit is bij voorkeur iemand die niet een gezin hoeft te onderhouden, of iemand met een lage maatschappelijke status. Regelmatig werd een minderjarige gekozen, ook met het oog op de lagere gevangenisstraf.
- Plegers van eergeweld hebben vanuit hun traditie de mannelijke 'plicht' om de eer te beschermen of te herstellen, desnoods met geweld.
- Wanneer de aangewezen persoon weigert om een eermoord te plegen op zijn zus of tante, dan kan de familie hem dwingen, hem bedreigen of zelfs vermoorden.
- Er zijn vaak medeplegers of medeplichtigen in de familie. Als de politie een potentiële pleger oppakt is het gevaar nog niet geweken. Een broer of oom kan zijn taak afmaken.

Gevolgen voor het slachtoffer:

- De zoektocht naar een gevlucht familielid vindt plaats door de hele familie, niet slechts door één (ex-) partner of vader.
- Met het arresteren van een potentiële pleger is het gevaar nog niet geweken, want een ander familielid kan de taak overnemen.
- Een slachtoffer vindt nergens een veilig heenkomen in het eigen netwerk, de familie zit in het complot. De enkeling die het slachtoffer misschien steunt durft dit niet openlijk te doen, uit angst voor de consequenties.
- Relatie- of gezinstherapie helpt meestal niet als er al een eerschending heeft plaatsgevonden en iemand om die reden gewelddadig is. Bemiddeling kan een strategie zijn om (escalatie van) geweld te voorkomen en een vreedzame oplossing voor de eerschending te vinden.
- Na een scheiding blijft de dreiging van eergeweld voor een vrouw, want de familie of de ex-schoonfamilie blijft verantwoordelijk voor haar zedelijke

eer. Zij kunnen plots een aanleiding zien voor een eerschending, bijvoorbeeld als de vrouw een nieuwe vriend krijgt.

Dwang en geweld om de eer te beschermen komen over de hele wereld voor

Landen rond de Middellandse Zee (onder meer Turkije, Egypte, Marokko), het Midden-Oosten (Syrië, Palestijnse gebieden, Israël) en in westelijk Azië (Afghanistan, Irak, Iran, Pakistan, India en Bangladesh) kennen nog steeds een sterke eercultuur, waar vrouwen strenge sancties opgelegd krijgen als zij de kuisheidsregels overtreden. In Italië en Spanje is deze traditie inmiddels nauwelijks meer manifest, maar het duurde tot de jaren zeventig voor Italië eerwraak strafbaar stelde als zijnde 'moord'. Door kolonisatie kwam de eercultuur mee naar Latijns-Amerika (Argentinië, Brazilië) en naar Suriname via de Indiase Hindoestanen.

Binnen één land kunnen er veel verschillen zijn. Veel plattelanders zijn naar de steden getrokken, waar de sociale controle meestal minder is dan op het platteland. In sommige stadswijken bestaan wel sterke sociale onderlinge verbanden en is de familie-eer belangrijk.

Ook in Nederland vochten mannen in vooral aristocratische kringen tot het eind van negentiende eeuw duels uit om hun goede naam te zuiveren na een belediging over hun vrouw. Tot de jaren zestig van de vorige eeuw werden zwangere meisjes vanwege de schande gedwongen te trouwen met hun vriendje, of als dat niet kon, weggestopt voor de buitenwereld in een tehuis voor 'gevallen meisjes', waar zij de baby meteen na de bevalling moesten afstaan. De traditionele opvattingen van de meerderheid van de Nederlanders destijds is nog steeds terug te vinden in de zogenaemde biblebelt: de streng christelijke gemeenschappen in Zeeland, Zuid-Holland en op de Veluwe. Sinds de jaren zestig en zeventig komen migranten en vluchtelingen naar Nederland, met hun tradities rond familie-eer en eerwraak, waardoor deze weer onderdeel worden van de samenleving, al is dat pas de laatste jaren meer zichtbaar voor buitenstaanders.

2. Slachtoffers

Volgens cijfers van de VN zijn er jaarlijks wereldwijd zo'n 5.000 slachtoffers van eengerelateerd geweld te betreuren. Jongeren, met name meisjes, lijken het meeste risico te lopen. Vanaf de puberleeftijd ontluikt de seksualiteit, ontstaan verliefdheden en relaties en worden partnerkeuzes gemaakt. Deze fase is risicovol voor eerverlies. Uit angst hiervoor zijn ouders vaak extreem beschermend en streng, vooral tegenover hun dochters, die hiertegen protesteren en meer vrijheid willen. Eengerelateerd geweld vloeit vaak dus ook voort uit een conflict tussen generaties, waarbij de ouders nog de traditio-

nele, vrouwonvriendelijke opvattingen aanhangen. Daarnaast emanciperen jongeren, met name meisjes zich, zij krijgen meer en betere opleidingen en vervolgens meer en betere banen dan hun ouders. Dit alles bevordert hun onafhankelijkheid, waardoor zij zich niet zomaar meer voegen naar de eisen en ongeschreven regels van hun ouders en hun gemeenschap. Zeker ouders van de eerste generatie zijn niet zelden lager opgeleid dan hun kinderen, spreken de Nederlandse taal niet of beperkt, en zijn vaker werkloos. De druk en het geweld van de ouders om de eer te bewaken kan echter toenemen. Dit noemen we een emancipatieparadox.⁸

De meeste slachtoffers van eermoorden lijken op het eerste gezicht meisjes en vrouwen, maar op basis van observaties van experts blijkt dat er in de helft van de gevallen van eegerelateerd geweld sprake is van een mannelijk slachtoffers. Een jongen of man kan slachtoffer worden als hij bijvoorbeeld een relatie heeft met een meisje, waar haar familie het niet mee eens is; de minnaar is van een getrouwde vrouw; als hij weigert mee te werken aan gewelddadig eerherstel op hun zusje of moeder; homo- of biseksueel is of een gedwongen huwelijk weigert. Mannen lijken zich minder vaak te melden bij de hulpverlening dan vrouwen.⁹

Bij vrouwen en meisjes die zich bij de vrouwenopvang melden zien hulpverleners vaak extreme angst, veel psychische problemen en ernstig sociale gevolgen.

Angst

Veel slachtoffers leven in voortdurende angst. Van jongs af aan krijgen meisjes mee dat ze, om te voorkomen dat mensen over hen roddelen, op moeten passen en dat ze geen aanstoot mogen geven in hoe ze zich kleden en gedragen. Angst voor schande en eerverlies is manifest, evenals angst voor de sancties die dit tot gevolg kan hebben: geweld, opsluiting, verstoting, eervraak. Soms worden slachtoffers paranoia, zien ze overal gevaar, ook als dit niet terecht is. Veel slachtoffers durven om die reden geen hulp van buiten in te schakelen, bang als ze zijn voor de represailles van de familie. Ook zijn ze bang dan de controle te verliezen over wat er met hun verhaal gebeurt.

Psychische problemen

Veel slachtoffers kampen met depressie, hebben weinig zelfvertrouwen en een laag zelfbeeld. Vaak lijken ze lusteloos en uitgeblust. Velen hebben zelfmoordgedachten. Sommigen doen ook daadwerkelijk zelfmoordpogingen, vaak omdat ze dit als enige uitweg zien om aan hun 'lot' te ontsnappen. Anderen willen daarmee de familie niet langer tot 'last' zijn en tot schande brengen. Slachtoffers zijn vaak extreem wantrouwend en durven zich niet te uiten over het geweld dat ze hebben ondervonden of kunnen dat niet. Niet zelden ging het geweld vanwege de eer ook gepaard met 'gewoon' huiselijk geweld. Of met seksueel geweld, incest. Slachtoffers schamen zich hierover en geven zichzelf vaak de schuld. Door het leven in twee culturen hebben slachtoffers vaak loyaliteitsproblemen en identiteitsproblemen. Doordat veel meisjes heel beschermd worden opgevoed, leerden ze niet om zelf grenzen te trekken. Buiten hun familie vertonen ze soms grensoverschrijdend gedrag.

Sociale gevolgen

Veel meisjes en vrouwen uit strenge traditionele families mogen met niemand omgaan buiten hun eigen familie. Meisjes moeten na schooltijd direct thuis komen en mogen niet meedoen aan buitenschoolse activiteiten. Vanwege de 'eer' leven veel vrouwen en meisjes geïsoleerd. Ze hebben geen netwerk buiten hun familie en gemeenschap, en leren op die manier ook niet om met mensen buiten de eigen kring om te gaan. De boodschap dat je de 'vuile was' niet buiten hangt, maakt dat slachtoffers van eergeweld niet snel hulp van derden vragen, ook niet van professionals. Wanneer de situatie thuis escaleert of wanneer ze onverhoopt toch in de problemen komen met een eerkwestie, dan kunnen ze nergens heen. Een opvanghuis is dan de enige uitweg, maar dit betekent breken met de sociale omgeving. In een opvanghuis staan ze dan voor het eerst buiten de vertrouwde eigen kring, en dan is de verleiding groot om weer contact te zoeken met de familie. Het gevaar dat dit kan opleveren echter ook. Een slachtoffer dat door de familie wordt verstoten en 'sociaal dood' wordt verklaard, moet helemaal opnieuw beginnen. Dat is een zware opgave.

3. Plegers

Plegers van fysiek eergeweld zijn bijna altijd mannen en jongens. Het beschermen van de seksuele eer van hun vrouwelijke familieleden en het herstellen van de geschonden eer behoort immers tot de taken van de man. De pleger opereert niet alleen, maar in afstemming met en/of onder druk van familieleden. De druk kan komen van zowel mannelijke als vrouwelijke familieleden.

Bij een eermoord opereert een pleger soms volledig in opdracht van de familie. Hij wordt dan aangewezen door de familie. Het betreft vaak een minderjarige jongen, omdat deze minder straf krijgt. Of het betreft een man met een lage maatschappelijke status, een slecht toekomstperspectief of zonder verantwoordelijkheid voor een gezin. Soms haalt de familie de pleger uit het land van herkomst.

Vrouwen als pleger

Vrouwen op hun beurt oefenen vooral eergerelateerd geweld uit om hun dochters te beschermen tegen eerverlies, in de vorm van strenge controle, opsluiten, geestelijke en lichamelijke mishandeling. Ook zijn vrouwen vaak actief betrokken bij de voorbereidingen van de uitvoering van geweld, bijvoorbeeld door een slachtoffer naar huis te lokken. Juridisch gezien zijn zij dan medepleger of medeplichtig. Een enkele keer, zoals wanneer er geen mannelijk familielid beschikbaar is, zorgt een vrouw zelf voor eerherstel, bijvoorbeeld door haar dochter te vermoorden.

Kenmerken plegers eermoord:

- Hij ervaart groepsdruk in de uitvoering van het geweld, het is meestal geen individuele keus.
- De pleger voelt nauwelijks persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn daad. Het gemeenschapsdenken is volledig geïnternaliseerd. Hij 'kon niet anders'.

4. Cijfers

- Zijn intrinsieke motivatie kan groot zijn: hij voelt zich 'gerechtigd', maar ervaart het ook als een 'lot'. Hij kan zich zelfs slachtoffer voelen van het feit dat hij door zijn vrouw, dochter of zus 'gedwongen' werd de rol van moordenaar op zich te nemen.
- Het gaat meestal niet om impulsief geweld, maar om een geplande actie.
- Schaamte en vernedering liggen ten grondslag aan het geweld en zijn in de familie en gemeenschap geoorloofde motieven om geweld te plegen. Het geweld gebeurt dus met instemming van die familie en de gemeenschap.
- Soms meldt de pleger zich zelf bij de politie of bekent hij de moord aan derden.
- De openbaarheid is belangrijk, zodat de gemeenschap kan zien dat de familie haar eer heeft hersteld.

Het is moeilijk om cijfers te geven over het voorkomen van eengerelateerd geweld. In 2006 registreerde de Politie Amsterdam-Amstelland 158 zaken van eengerelateerd geweld. In de regio Haaglanden zijn er vergelijkbare cijfers. De verwachting is dat in politiecijfers alleen het topje van de ijsberg te zien is. Professionals herkennen eergeweld nog niet altijd en slachtoffers praten er liever niet over en doen weinig aangifte bij de politie.

Binnen de vrouwenopvang vindt sinds 2009 ook registratie plaats op eengerelateerd geweld. Daarvan zijn nog geen cijfers beschikbaar. Wel zijn er cijfers bekend van de twee pilot-opvangvoorzieningen voor meisjes en jonge vrouwen die bedreigd worden met eergeweld. Deze pilots, te weten EVA (Extra Veilige Afdeling) bij Kompaan / De Bocht en Zahir bij Fier Fryslân, hebben in de periode vanaf de start van de pilot in 2007 tot najaar 2009 in totaal 172 meisjes en jonge vrouwen opgevangen. Daarvan zijn er 79 minderjarig (tot 18 jaar) en 93 meerderjarig (Zahir 110 sinds 1 januari 2007 en EVA 62 sinds 1 juli 2007). Ongeveer driekwart van de meisjes heeft een dubbele of alleen een buitenlandse nationaliteit. Zij zijn voornamelijk afkomstig uit Turkije, Marokko en Irak.

De verblijfsduur varieert bij de pilots. In 2009 neemt het aantal meisjes en jonge vrouwen toe dat langer dan drie tot vier maanden in de opvang verblijft. In totaal konden er tot oktober van dat jaar 46 meisjes niet worden geplaatst (34 in EVA en 12 in Zahir).

Hoe vaak en hoe veel vrouwen en mannen, meisjes en jongens met homoseksuele, lesbische, biseksuele of transgendergevoelens het slachtoffer worden van eengerelateerd geweld is niet precies duidelijk. Wel blijkt dat van de jongeren die voor steun aankloppen bij Veilige Haven, ongeveer een kwart te maken heeft met eengerelateerd geweld of huiselijk geweld. Als ze (nog) niet te maken hebben met eergeweld, dan komt dat doordat ze hun gevoelens vooralsnog geheim houden, bijvoorbeeld door een dubbelleven te leiden. Veilige Haven verwacht dat wanneer jongeren uitkomen voor hun homoseksuele, lesbische, biseksuele of transgendergevoelens, er meer geweld zal plaatsvinden.¹⁰

5 Literatuur en bronnen

- 1 Geurts, E. (2008). 'Als je je kinderen niet slaat, krijg je later spijt'. Traditie vaak bepalend voor geweld in Turkse en Marokkaanse gezinnen'. In: *Tijdschrift Kinder mishandeling (TKM)* 1 (1) (juni 2008): p.14-17.
- Yerden. I. (2008). *Families onder druk. Huiselijk geweld in Marokkaanse en Turkse gezinnen*. Amsterdam: Uitgeverij van Gennep.
- 2 Cornelissens, A. Kuppens, J. & H. Ferwerda (2009). *Huwelijksdwang. Een verbintenis voor het leven? Een verkenning van de aard en aanpak van gedwongen huwelijken in Nederland*. Den Haag: WODC. *Factsheet huwelijksdwang*. Utrecht: MOVISIE 2009.
- Hooghiemstra, D. (2003). *Trouwen over de grens: achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Koning, M. de & E. Bartles (2005). *Over het huwelijk gesproken: partnerkeuze en gedwongen huwelijken onder Marokkaanse, Turkse en Hindostaanse Nederlanders*. Den Haag: Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken.
- Kraemer, T. (2005). *Wat vind jij daar nou van? Allochtone en autochtone jongeren over partnerkeuze en seksualiteit*. Utrecht: Rutger Nisso Groep.
- Ratja, E., & A. Walter (2009). *Internationale verkenning gedwongen huwelijken. Een onderzoek naar wettelijke maatregelen, beleid en publieke debatten in België, Frankrijk, Duitsland, Verenigd Koninkrijk en Zwitserland*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Sterckx, L. & C. Bouw (2005). *Liefde op maat. Partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse jongeren*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Storms, O., & E. Bartels (2008). *De keuze van een huwelijkspartner: onderzoek naar partnerkeuze onder nieuwe Amsterdammers*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- 3 Bakker, S. (2008). *Achtergelaten vrouwen. De weg terug van Marokko naar Nederland*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Bartels, E. (2005). *Onderzoeksnotitie over migrantenvrouwen en kinderen die gedwongen zijn achtergelaten in landen van herkomst*. Den Haag: Adviescommissie Vreemdelingenzaken.
- Landelijke werkgroep Mudawwanah & Bureau Queste (2006). *Achtergebleven of achtergelaten? Informatie over wat te doen bij achterlating en het voorkomen van achterlating: een wegwijzer voor Marokkaanse vrouwen over gedwongen achterlating in Marokko*. Utrecht: Bestuur Stichting Steun Remigranten.
- 4 Bakker, H. (2005). *Eerwraak in Nederland: een bronnenboek*. Utrecht: TransAct.
- Ermers, R. (2007). *Eer en eerwraak: definitie en analyse*. Amsterdam: Bulaaq.
- Karakaya, K. (2006). *Ik moest mijn namus, mijn eer redden*. Utrecht: Universiteit van Utrecht.
- Liem, M., K. Greene, & F. Koenraadt (2007). Partnerdoding door etnische minderheden. Een empirische studie. Utrecht. Willem Pompe Instituut voor Strafrechtwetenschappen.
- Önce, S. (2007). 'Horen, zien en zwijgen. Nieuwe conclusies over eerwraak'.

In: *Contrast* 11 (1) (februari 2007): p.20-23.

Zand, W. van de (2009). 'Eerwraak een struikelblok voor jeugdhulpverleners'.

In: *Perspectief* 17 (5) (Juli 2009): p. 22-25.

5 Bergen, D.D. van (2009). *Suicidal behavior of young migrant women in The Netherlands. A comparative study of minority and majority women*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Bergen, D.D. van (2009). *Nederlandstalige samenvatting Suïcidaal Gedrag van Jonge Migranten Vrouwen in Nederland. Een Vergelijkende Studie op Basis van Etniciteit*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Ferber, M. (2009). *Met azijnzuur naar het hiernamaals. Meer zelfmoord onder Turks- en Hindostaans- Nederlandse meisjes*. In: *Contrast* 16 (Oktober 2009): p.34-37.

Salverda, B. (2005). *Laat me los, hou me vast : verslag van een kwalitatief onderzoek naar het psychisch welbevinden van dertig Haagse meisjes van Hindoestaanse afkomst*. Den Haag: GGD Den Haag.

Salverda, B. (2010). *Wel en Wee: Turks-Nederlandse meisjes aan het woord over hun leven*. Den Haag: GGD.

6 Pierik C. & J. Rothuizen (2010). *Ketenaanpak voor migranten met homoseksuele gevoelens. Toolkit voor gemeenten, lokale organisaties en hulpverleners*. Utrecht: MOVISIE.

Pierik, C. & N. Meintser (2008). *Dubbel en dwars. Naar hulpverlening-opmaat voor allochtone jongeren (m/v) met homoseksuele gevoelens*. Utrecht: MOVISIE.

7 Lünemann, K, S. Tan & S. ter Woerds (2006). *Ernstig bedreigde vrouwen in de vrouwenopvang. Onderzoek naar veiligheidsrisico's en de mogelijkheden van onderduikadressen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut. *Met verstand van zaken! (2010). Handreiking voor de vrouwenopvang bij de aanpak van eengerelateerd geweld*. Amersfoort: Federatie Opvang.

8 Marshall, A. (Ed.). (2000). *The state of world population 2000 : lives together, worlds apart : men and women in a time of change*. New York, NY : UNFPA.

CHAPTER 3: *Ending Violence against Women and Girls A Human Rights and Health Priority*. Pag. 27-28.

Online te raadplegen: <http://www.unfpa.org/swp/2000/english/index.html>

9 Aalst, M.M. van & R. Johannink (2007). *Eengerelateerd geweld in Nederland; onderzoek naar mannelijke slachtoffers: bekend maakt onbemand!* Den Haag: VWS, DMO.

Fier Fryslan: *Dochters van Zahir* (2010).

Tussenevaluaties pilots Fier Fryslan (Zahir) en de Bocht (EVA).

10 Bouman, A. (2008). *Politiewerk achter de multiculturele voordeur. Eengerelateerd geweld en huwelijksdwang in antropologisch perspectief*. Amsterdam: Politie Amsterdam-Amstelland.

Brief van staatssecretaris Bussemaker (VWS) aan de Tweede Kamer, 18 november 2009 (DMO-2970784) over de pilots eengerelateerd geweld. Tussenevaluaties 2009 van de opvang-pilots EVA en Zahir – Kompaan/ De Bocht en Fier Fryslan.

Janssen, J. (2005). *Eerste tussenrapportage pilot 'Eengerelateerd Geweld'*. Den Haag: Politie Haaglanden.

Janssen, J. (2005). Pilot Eengerelateerd Geweld in Haaglanden en Zuid-Holland-Zuid. Tweede tussenrapportage. Politie Haaglanden.

Janssen, J. (2006). *Pilot Eengerelateerd geweld in Haaglanden en Zuid-Holland Zuid. Een eindrapportage*. Den Haag: Politie Haaglanden.

Janssen, J. (2008). Instroom en vroegherkenning van mogelijke eerzaken bij de politie. Deelrapport. Den Haag, MinJus/MinBiZa.

Kuppens, J., Cornelissens, A., Koeman, N., Ferwerda, H.B. en E.J. van der Torre, (2007). *Omwille van de eer. Een onderzoek naar aard en omvang van eengerelateerd geweld in Amsterdam*. Arnhem: Advies- en Onderzoeksgroep Beke.

Colofon

Eengerelateerd geweld, auteur Hilde Bakker, m.m.v. Hanneke Felten, redactie Jandirk Veenstra, is te downloaden via: www.huiselijkgeweld.nl

Citeren, mits met bronvermelding, is toegestaan.

Uitgave MOVISIE 2011

Kennis en advies voor
maatschappelijke ontwikkeling

mantelzorg

kwetsbare groepen

vrijwillige inzet

huiselijk en seksueel geweld

leefbaarheid